

Diagnozy, doświadczenia, praktyki

DOI: 10.5604/01.3001.0013.6018

ORZECZNICTWO ETPC W SPRAWACH NIELETNICH¹. WYBRANE SPRAWY

ELŻBIETA CZYŻ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5484-8627>

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Wstęp

Spraw dotyczących postępowania z nieletnimi² rozpatrywanych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka jest relatywnie niewiele w porównaniu z bogatym orzecznictwem dotyczącym art. 3, art. 5 i art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC) w sprawach dorosłych w konflikcie z prawem. Wynika to zapewne z kilku powodów. Po pierwsze, statystycznie nieletni rzadziej stają przed sądem. W większości europejskich systemów jest to traktowane jako ostateczność. Po drugie, nieletni rzadziej niż dorośli korzystają z prawa do skargi. Słabiej znają swoje prawa, zwłaszcza proceduralne, nie zawsze mają pomoc prawną, a trzeba dobrego adwokata i dużo determinacji, żeby przejść całą procedurę krajową i spełnić wymogi konwencyjne. Po trzecie, na poziomie krajowym sprawy dotyczące nieletnich nie są traktowane z taką „proceduralną powagą” jak sprawy dorosłych. Jest to zapewne skutek skoncentrowania się w sprawach nieletnich na wychowaniu, ukaraniu, a nie na procedurze.

---

¹ (Tekst został przygotowany w ramach projektu „Rozwój systemu sądownictwa i resocjalizacji nieletnich w Ukrainie” finansowanego przez Program Rita – przemiany w regionie).

² Nie chodzi o sprawy dot. opieki nad małoletnim. Nieletni to osoba, która weszła w konflikt z prawem w rozumieniu prawa dot. postępowania z nieletnimi.

Jednakże podmiotowe traktowanie nieletniego wymaga poza zapewnieniem mu opieki, przestrzegania jego praw człowieka, w tym, ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem (art. 3 EKPC), wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5 EKPC) oraz prawa do rzetelnego procesu (art. 6 EKPC). Umieszczenie nieletniego w placówce socjalizacyjnej nie jest traktowane jak pozbawienie wolności, choć w istocie tym jest.

Chcąc uczyć młodego człowieka szacunku do prawa i odpowiedzialności za swoje zachowanie, trzeba go potraktować podmiotowo, żeby na własnym przykładzie poczuł działanie systemu opartego na jasnych, przewidywalnych, zrozumiałych regułach.

Ważne prawa EKPC w kontekście postępowania z nieletnimi

Ochrona przed poniżającym traktowaniem i karaniem

Konwencja w art. 3 stanowi: „***Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu***”.

„*Trybunał odwołuje się do zasady, w myśl której jeżeli osoba pozbawiona wolności/zatrzymana przez policję skarży się na naruszenie art. 3 to na rządzie spoczywa ciężar dostarczenia satysfakcjonujących i przekonujących dowodów, poddających w wątpliwość twierdzenia skarżącego.*

Izba odwołuje się również do zasady, wedle której jeżeli osoba została pozbawiona wolności lub zatrzymana przez funkcjonariuszy organów ścigania, każde użycie siły fizycznej, które nie było bezwzględnie konieczne ze względu na postępowanie tej osoby, narusza godność ludzką i stanowi w zasadzie naruszenie prawa określonego w art. 3³.

Pozbawienie wolności

Konwencja w art. 5 stanowi, że:

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego [...].

Należy rozumieć, że to prawo chroni przed arbitralnym, nieuzasadnionym, niezgodnym z prawem zatrzymaniem/pozbawieniem wolności, które szeroko rozumiane oznacza umieszczenie w miejscu, którego samowolnie nie można opuścić.

Konwencja przewiduje przypadki, w których wolność człowieka może być ograniczona, ale tylko na podstawie prawa i w precyzyjnie określonych warunkach /sytuacjach.

[...] Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo

A. Pozbawienie wolności musi być orzeczone przez właściwy sąd na podstawie wyroku skazującego z możliwością apelacji.

„*[...] Trybunał zwraca uwagę, że w kontekście pozbawienia wolności szczególnie istotne jest zachowanie zasady pewności prawa. Standard «legalności» odnosi się również do «jakości prawa» i wymaga zapewnienia zgodności z zasadą rządów*

³ Sprawa Bouyid przeciwko Belgii, skarga nr 23380/09 wyrok 2015.

*prawa, ideą znajdującą odbicie we wszystkich postanowieniach Konwencji. «Jakość prawa» w tym rozumieniu oznacza, że w przypadkach, w których prawo krajowe dopuszcza możliwość pozbawienia wolności, powinno być ono [prawo] dostępne, wystarczająco dokładne i przewidywalne w razie jego zastosowania w celu uniknięcia arbitralności [...]*⁴.

- B. Pozbawienie wolności może mieć miejsce w przypadku niepodporządkowania się orzeczeniu sądu lub obowiązkowi określone w ustawie.
- C. Pozbawienie wolności może mieć miejsce w wyniku tymczasowego aresztowania, którego warunki muszą być precyzyjnie określone w ustawie. Może być stosowane w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu, zagrożonego wysoką karą pozbawienia wolności.
- D. Nieletniego można pozbawić wolności w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub postawienia przed właściwym organem.

Nieletni to osoba do 18. roku życia. Trzeba pamiętać, że dotyczą go te same gwarancje co dorosłych i dodatkowe. Na przykład – brak dostępu do edukacji będzie w przypadku nieletniego naruszeniem. Tymczasowe aresztowanie może nastąpić przed ustanowieniem nadzoru wychowawczego, ale po to, żeby bezzwłocznie taki nadzór wykonać. Nieletniego można zatem pozbawić wolności nie tylko w sytuacji podejrzenia o popełnienie przestępstwa, lecz także w celu umieszczenia go w placówce opiekuńczej/leczniczej, gdy zagrożone jest jego dobro.

W opinii Trybunału nieletni, których rozwój poznawczy i emocjonalny wymaga w każdym przypadku specjalnego uwzględnienia, a w szczególności małe dzieci poniżej wieku odpowiedzialności karnej, zasługują na wsparcie i pomoc w celu ochrony ich praw w czasie stosowania wobec nich środków przymusu pod pozorem środków wychowawczych. Należy wprowadzić odpowiednie gwarancje proceduralne, by chronić najlepszy interes i dobro dziecka, szczególnie, gdy w grę wchodzi jego wolność osobista. Przeciwnie stwierdzenie postawiłoby dzieci w pozycji w sposób wyraźny bardziej niekorzystnej niż dorosłych w tej samej sytuacji. W tym względzie, dodatkowe gwarancje mogą być wymagane wobec dzieci z niepełnosprawnościami, by zapewnić im dostateczną ochronę. Nie oznacza to jednak, że dzieci powinny być narażone na uczestnictwo w pełnym procesie karnym; ich prawa powinny być zapewnione w sposób dostosowany i właściwy do ich wieku, zgodnie z międzynarodowymi standardami, w szczególności Konwencją o prawach dziecka⁵.

- E. Dopuszczalne jest pozbawienie wolności z przyczyn medycznych/społecznych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa osoby chorej lub bezpieczeństwa publicznego.
- F. Dopuszczalne jest pozbawienie wolności cudzoziemca w sytuacji zagrożenia nielegalnego przekroczenia granicy, lub gdy toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję

⁴ Grabowski przeciwko Polsce, skarga nr 57722/12 wyrok 2015.

⁵ Sprawa Blokhin przeciwko Rosji, skarga nr 47152/06 z 2016.

2. *Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.*
3. *Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.*
4. *Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.*

Pojęcie „legalności” z art. 5 ust. 4 Konwencji ma takie samo znaczenie, jak w art. 5 ust. 1, co oznacza, że osoba aresztowana lub zatrzymana ma prawo dochodzić ustalenia „legalności” pozbawienia wolności nie tylko w świetle wymogów stawianych przez prawo krajowe, ale również ustanowionych w Konwencji, zawartych w niej zasad ogólnych oraz pod kątem ograniczeń wynikających z art. 5 ust. 1.
5. *Każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania.*

Rzetelny proces w sprawach nieletnich

Modele postępowania z nieletnimi, zwłaszcza tzw. opiekuńcze, koncentrują się na zapewnieniu opieki najczęściej w ośrodkach mniej lub bardziej izolacyjnych w celu resocjalizacji nieletniego, ignorując niejako zasady rzetelnego procesu. Po raz pierwszy zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w USA w 1966 r. w głośnej sprawie (Kent v. US). Uznał, że nieletni w istocie jest w gorszej sytuacji niż dorosły. Nie stosuje się wobec niego m.in. zasady domniemania niewinności czy prawa do obrony. Za ten sam czyn, za który dorosły zapłaci najwyżej grzywnę, nieletni może na długi czas trafić do zamkniętego ośrodka resocjalizacji. Sąd Najwyższy uznał, że nieletni musi mieć prawa procesowe, w tym: pisemne przedstawienie zarzutów, prawo do obrony, uczestniczenie w postępowaniu z prawem strony (zadawanie pytań, przedstawianie dowodów), a także nie może być przymuszany do przyznania się do winy. To orzeczenie SN miało znaczący wpływ na zmianę podejścia do postępowania z nieletnimi, aczkolwiek do dziś przestrzeganie gwarancji procesowych w sprawach nieletnich w praktyce to nadal wyzwanie.

Art. 6 EKPC

1. *Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie, przez niezawisły lub bezstronny sąd ustanowiony ustawą*

[...] Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich [...].

Celem artykułu 6 Konwencji jest zapewnienie, żeby każda osoba, a w szczególności taka, której zarzuca się popełnienie przestępstwa, mogła korzystać z gwarancji rzetelnego procesu. Gwarancje te obowiązują nie tylko w fazie orzekania, lecz także w fazie postępowania przygotowawczego.

„[...] Rzetelność postępowania wymaga, by oskarżony mógł korzystać z szerokiego wachlarza interwencji, jakie może zaoferować obrońca. W tym kontekście rozmowa o sprawie, przygotowanie obrony, zbieranie dowodów korzystnych dla oskarżonego, przygotowywanie przesłuchań, wsparcie oskarżonego w rozpaczy i kontrola warunków zatrzymania stanowią gamę fundamentalnych elementów składowych obrony, które adwokat musi swobodnie realizować (Dayanan przeciwko Turcji, skarga nr 7377/03).

Odnosnie wykorzystania dowodu zebranego z naruszeniem prawa do zachowania milczenia i nieprzyczyniania się do własnego obwinienia Trybunał powtarza, że prawa te są powszechnie uznanymi normami międzynarodowymi, które stanowią opokę pojęcia rzetelnego procesu [...]”⁶.

2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą.

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;

b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;

c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;

„[...] Dostęp do adwokata na wczesnym etapie stanowi element gwarancji proceduralnych, na które Trybunał będzie zwracać szczególną uwagę przy badaniu, czy w postępowaniu naruszono istotę przywileju wolności od samooskarżenia (mutatis mutandis)...”⁷

d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;

⁶ Sprawa Adamkiewicz przeciwko Polsce skarga nr 54729/00 z 2010 roku.

⁷ Sprawa Salduz przeciwko Turcji skarga nr 36391/02 z 2008 roku.

e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Wybrane orzeczenia ETPC dotyczące nieletnich

Prawo do rzetelnego procesu jest fundamentalną gwarancją w każdym demokratycznym społeczeństwie. Zakłada realizację licznych zasad procesowych. Dotyczą one nieletnich w takim samym stopniu jak dorosłych, tyle że w przypadku nieletnich należy stosować dodatkowo gwarancje wynikające ze standardów międzynarodowych przewidzianych w Konwencji o prawach dziecka w szczególności art. 37; art. 40, Minimalnych regułach ONZ oraz Zaleceniach RE⁸.

⁸ Zalecenie Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy w sprawie nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (Rec(2003)20), przyjęte w dniu 24 września 2003 r. na 853 posiedzeniu delegatów, we właściwym zakresie stanowi, co następuje:

„15. W przypadku zastosowania zatrzymania przez policję należy uwzględnić małość wieku osoby zatrzymanej, jej wiek, bezbronność i stopień dojrzałości. Osoba ta powinna zostać bezzwłocznie, w pełni zrozumiały dla niej sposób poinformowana o przysługujących jej prawach i gwarancjach. Podczas przesłuchania przez policję zasadniczo powinien jej towarzyszyć rodzic/opiekun prawny lub inna właściwa osoba dorosła. Ponadto, powinna mieć prawo do kontaktu z prawnikiem i lekarzem.

1. Zalecenie Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich (Zalecenie nr R (87) 20), przyjęte w dniu 17 września 1987 r. na 410 posiedzeniu delegatów, we właściwym zakresie stanowi, co następuje:

„zaleca rządów krajów członkowskich – w zależności od potrzeb – poddanie rewizji obowiązujących w nich praw i praktyk w wyszczególnionych poniżej obszarach w celu:

8. wzmocnienia prawnej sytuacji nieletnich w trakcie postępowania, w tym w czasie postępowania policyjnego, między innymi poprzez poszanowanie:

– prawa do obrońcy, który w razie konieczności zostanie wyznaczony i opłacony z urzędu.”

Artykuł 37 Konwencji o Prawach Dziecka (KPD), we właściwym zakresie stanowi, co następuje:

„Państwa-Strony zapewnią, aby... (d) każde dziecko pozbawione wolności miało prawo do uzyskania niezwłocznego dostępu do prawnej lub innej odpowiedzialnej pomocy, jak również prawo do kwestionowania legalności pozbawienia go wolności przed sądem lub inną kompetentną, niezawisłą i bezstronną władzą oraz domagania się uzyskania decyzji w tej sprawie.”

Ogólny Komentarz nr 10 Komitetu Praw Dziecka z dnia 25 kwietnia 2007 r. (CRC/C/GC/10)

2. Właściwa część tego tekstu, dotycząca pomocy prawnej na rzecz nieletnich zatrzymanych przez policję stanowi, co następuje:

„49. Dziecku należy zagwarantować pomoc prawną lub inną właściwą pomoc w zakresie przygotowania i przedstawienia obrony. KPD wymaga, by dziecku zapewniono pomoc, przy czym niekoniecznie we wszystkich okolicznościach pomoc prawną, jednakże musi być to pomoc właściwa. Państwa-Strony mają swobodę przy określaniu sposobu świadczenia pomocy, lecz pomoc taka powinna być świadczona bezpłatnie ...

52. Komitet zaleca, by Państwa-Strony określiły i wprowadziły limity czasowe dla okresów pomiędzy przedstawieniem zarzutów popełnienia przestępstwa oraz zakończeniem dochodzenia przez policję, decyzją prokuratury (bądź innego właściwego organu) o wniesieniu zarzutów przeciwko dziecku oraz ostatecznym rozstrzygnięciem bądź wydaniem decyzji przez sąd bądź inny właściwy organ sądowy. Takie limity czasowe powinny być znacznie krótsze niż limity określone dla dorosłych. Jednocześnie wydawane bez zwłoki decyzje powinny być wynikiem procesu, w ramach którego w pełni przestrzega się przysługujących dziecku praw człowieka oraz gwarancji prawnych. W trakcie takiego procesu bezzwłocznego podejmowania decyzji niezbędna jest pomoc prawna lub inna właściwa pomoc. Pomoc taka nie może ograniczać się do procesu przed sądem czy innym właściwym organem sądowym, lecz ma zastosowanie na wszystkich etapach postępowania, począwszy od wywiadu (przesłuchania) z dzieckiem na policji.”

1. Sprawa Salduz przeciwko Turcji (skarga nr 36391/02 z 2008 r.)

Skarżący 17-letni Y. Salduz został zatrzymany przez policję w związku z podejrzeniem udziału w antyrządowej demonstracji. Był przesłuchiwany w nocy bez udziału adwokata. Przyznał się do zarzucanych mu czynów, co odwołał w obecności prokuratora następnego dnia. Wydano wówczas decyzję o tymczasowym aresztowaniu i dopiero przyznano mu prawo do adwokata. Sąd uznał go winnym i wydał wyrok pozbawienia wolności na 4,5 roku, co ze względu na wiek zostało skrócone o 2 lata. Adwokat złożył apelację, która nie została uwzględniona.

Skarżący zarzucił w szczególności, że jego prawa do obrony zostały naruszone w ten sposób, iż nie przekazano mu pisemnej opinii Naczelnego Prokuratora przy Sądzie Kasacyjnym oraz że podczas zatrzymania przez policję odmówiono mu dostępu do adwokata. W odniesieniu do podnoszonych zarzutów skarżący wskazywał na artykuł 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c Konwencji.

Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 6 Konwencji. Nieobecność adwokata w czasie przesłuchania przez policję w nieodwracalny sposób naruszyła prawo do obrony. Brak powiadomienia o pisemnej opinii naczelnego prokuratora stanowiło naruszenie prawa do postępowania kontrydiktoryjnego.

W konsekwencji Trybunał stwierdził, że najwłaściwszą formą zadośćuczynienia byłoby ponowne rozpoznanie sprawy zgodnie z wymogami artykułu 6 ust. 1 Konwencji, gdyby skarżący złożył taki wniosek. Trybunał przyznał skarżącemu odszkodowanie tytułem szkody niematerialnej w wysokości 2 tys. euro (skarżący wnosił o 5 tys.) i 1 tys. euro jako zwrot postępowania.

2. Sprawa Blokhin przeciwko Rosji (skarga nr 47152/06 z 2016 r.)

Skarżący, 12-letni Blokhin ze zdiagnozowanym ADHD, został zabrany, a następnie przesłuchany przez policję w związku z zarzutem wymuszania pieniędzy od dziewięciolatka. Chłopiec przyznał się do winy, ale wycofał to zeznanie, kiedy na posterunku policji pojawił się jego dziadek. Ze względu na fakt, iż nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej (14 lat) i nie mógł odpowiadać na podstawie kodeksu karnego, sąd zarządził umieszczenie go w tymczasowym ośrodku zatrzymania dla młodocianych sprawców na okres 30 dni w celu „skorygowania jego zachowania” i zapobieżenia popełnieniu przez niego kolejnych czynów przestępczych. Chłopiec był w trakcie leczenia psychiatrycznego i neurologicznego, cierpiał też na nietrzymanie moczu. Apelacja złożona przez dziadka została oddalona. Po zwolnieniu z ośrodka chłopiec trafił do szpitala.

Skarżący zarzucił, że jego zdrowie pogorszyło się w czasie pobytu w ośrodku, jako że nie otrzymywał leczenia przepisanego mu przez lekarza. Miał ograniczony dostęp do toalety, co było dla niego poniżające.

W skardze do Trybunału I. Blokhin zarzucił naruszenie: art. 3 (warunki w areszcie tymczasowym dla nieletnich były nieludzkie i nie miał tam właściwej opieki medycznej); art.5.1 (pozbawienie wolności było niezgodne ze standardami i nieuzasadnione); art 6.1 i 6.3 (postępowanie przeciwko niemu było nierzetelne, ponieważ był przesłu-

chiwany przez policję pod nieobecność opiekuna, adwokata lub nauczyciela, nie mógł zadać pytań świadkom, których zeznania stanowiły jedyny dowód przeciwko niemu).

Trybunał jednogłośnie orzekł, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (z uwagi na brak odpowiedniej do sytuacji skarżącego opieki medycznej i leczenia). Władze zawsze powinny kierować się najlepszym interesem dziecka i powinny zagwarantować mu odpowiednią opiekę i ochronę. Przed pozbawieniem dziecka wolności, musi być wykonane badanie lekarskie w celu ustalenia, czy może ono zostać umieszczone w ośrodku izolacyjnym. Władze wiedziały, że nieletni cierpi na ADHD i potrzebuje leczenia. Fakt, że następnego dnia po zwolnieniu był hospitalizowany i przebywał w szpitalu psychiatrycznym przez prawie trzy tygodnie wskazuje, iż w tymczasowym ośrodku zatrzymania nie otrzymał leczenia koniecznego dla niego. Skarżący dowiódł zatem swych zarzutów *prima facie*. Rząd nie wykazał, że skarżący otrzymywał opiekę medyczną stosownie do jego potrzeb w czasie pobytu w ośrodku zatrzymania, kiedy to znajdował się pod całkowitą kontrolą personelu, który ponosił za niego pełną odpowiedzialność. Mając na względzie młody wiek skarżącego, a także szczególnie jego wrażliwy status jako osoby cierpiącej na ADHD, naruszenie art. 3 nie budzi wątpliwości. Jeśli władze rozważają pozbawienie dziecka wolności, należy przeprowadzić ocenę medyczną stanu zdrowia dziecka w celu ustalenia, czy może ono zostać umieszczone w ośrodku zatrzymania dla nieletnich.

Doszło też do naruszenia art. 5.1 (z uwagi na pozbawienie skarżącego wolności w tymczasowym ośrodku zatrzymania, które uznano za arbitralne). Nie ma wątpliwości, że umieszczenie w ośrodku zamkniętym, pod strażą było formą pozbawienia wolności. Trudno jednak uznać, że umieszczenie to spełniało warunki „umieszczenia w celu sprawowania nadzoru wychowawczego” – art. 5.1 lit. d. Krótkotrwałe, tymczasowe rozwiązanie mające znamiona kary nie może być porównywane z umieszczeniem w instytucji wychowawczej, mającej na celu pomóc nieletnim z poważnymi problemami. Zdaniem Trybunału trudno też uznać, iż w ciągu 30 dni można było zapewnić znaczący nadzór wychowawczy zmierzający do zmiany zachowania nieletniego i zapewnienia mu odpowiedniego leczenia i rehabilitacji.

Doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 lit. c i d (z uwagi na brak odpowiednich gwarancji proceduralnych w postępowaniu prowadzącym do umieszczenia w ośrodku zatrzymania). Trybunał uznał za udowodnione, że policja nie pomagała skarżącemu w uzyskaniu pomocy prawnej. Fakt, że prawo krajowe nie przewidywało udzielenia pomocy prawnej nieletniemu, który nie osiągnął wieku odpowiedzialności karnej w czasie przesłuchania przez policję, nie stanowił uzasadnionego powodu braku spełnienia tego obowiązku. W istocie, było to sprzeczne z podstawowymi zasadami wyrażonymi w dokumentach międzynarodowych, które wymagają zagwarantowania nieletnim prawnej lub innej właściwej pomocy. Przyznanie się, skarżącego pod nieobecność obrońcy, wykorzystano przeciwko niemu. W istocie była to podstawa – łącznie z zeznaniami świadków – dla stwierdzenia winy i umieszczenia go w ośrodku. Brak pomocy prawnej w czasie przesłuchania skarżącego przez policję bezpowrotnie wpłynął na jego prawo do obrony i podważył rzetelność postępowania jako całości, z naruszeniem art. 6 ust. 1 oraz art. 6 ust. 3 lit. c.

Zważywszy na fakt, że skarżący był zagrożony pozbawieniem wolności na trzydzieści dni – okres dość znaczny dla dwunastoletniego chłopca – najważniejszą sprawą było, by sąd krajowy zagwarantował rzetelność postępowania, zapewniając poszanowanie zasady równości broni. W świetle braku jakichkolwiek czynników równoważących, mogących zrekompensować brak możliwości przepytania przez skarżącego świadków na jakimkolwiek etapie postępowania, prawa skarżącego do obrony, w szczególności prawo do podważania i kierowania pytań do świadków, zostało ograniczone w stopniu niezgodnym z gwarancjami przewidzianymi przez art. 6 ust. 1 oraz art. 6 ust. 3 lit. d.

Obecna sprawa, w której nieletni skarżący korzystał ze znacznie ograniczonych gwarancji proceduralnych na podstawie ustawy o nieletnich z 1999 r. w porównaniu do gwarancji przysługujących oskarżonemu na podstawie kodeksu postępowania karnego, obrazowała, jak zamiar ustawodawcy, by chronić dzieci i zapewnić im opiekę oraz leczenie, może stać w sprzeczności z realiami i zasadami wymagającymi odpowiednich gwarancji proceduralnych dla młodocianych przestępców.

Skarżącemu przyznano 7,5 tys. euro z tytułu szkody niemajątkowej.

3. Sprawa Adamkiewicz przeciwko Polsce (skarga nr 54729/00 z 2010 r.)

Skarżący 15-letni P.A. został zatrzymany i przesłuchany przez policję pod zarzutem zabójstwa kolegi. W trakcie 5-godzinnego przesłuchania bez obecności adwokata przyznał się do winy. Na czas trwania postępowania wyjaśniającego został umieszczony – decyzją sędziego rodzinnego – w schronisku dla nieletnich. Adwokat skarżącego złożyła osiem wniosków o uzyskanie zezwolenia sędziego rodzinnego na widzenie. Pierwsze odbyło się po 6 miesiącach. Rodzice także mieli ograniczony kontakt z synem. Po zakończeniu postępowania wyjaśniającego zgodnie z procedurą ten sam sędzia przeprowadził postępowanie w trybie poprawczym i wydał wyrok – umieszczenie w zakładzie poprawczym.

Skarżący zarzucił naruszenie art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu) w związku z ograniczeniem dostępu do adwokata oraz faktem, że ten sam sędzia prowadził postępowanie wyjaśniające i orzekał o winie.

Zdaniem Trybunału skarżący odczuł ograniczenia prawa dostępu do adwokata, gdyż dowody służące uzasadnieniu jego skazania zebrane zostały pod nieobecność jego obrońcy. Tak więc organy weszły w posiadanie obwiniających go zeznań, zanim jeszcze skarżący, wobec którego należało stosować zasadę domniemania niewinności, mógł zostać poinformowany o przysługującym mu prawie do zachowania milczenia i do nieprzyczyniania się do własnego obwinienia. Biorąc pod uwagę, że skarżący miał 15 lat i nigdy nie był karany, trudno by było stwierdzić, że mógł wiedzieć o przysługującym mu prawie do żądania pomocy obrońcy, albo że byłby w stanie ocenić konsekwencje braku takiej pomocy podczas przesłuchania. To wystarczyło Trybunałowi, by stwierdzić, że proces skarżącego nie był rzetelny.

Skarżący zarzucił też naruszenie zasady bezstronności sądu. Jego zdaniem stosowanie względem osób dorosłych zasady wyraźnego oddzielenia fazy postępowania

przygotowawczego od fazy postępowania sądowego powinno obowiązywać w sprawach nieletnich.

Sędzia, kończąc postępowanie przygotowawcze, stwierdziła: „okoliczności ujawnione w toku postępowania wyjaśniającego wskazują na skarżącego jako sprawcę”. Treść tego postanowienia narzuca stwierdzenie, że kwestia, którą ten sędzia rozstrzygnął jeszcze przed rozpoczęciem fazy sądowej, pokrywała się w dużej mierze z tą, jaką miał następnie rozstrzygnąć jako przewodniczący składu orzekającego sądu rodzinnego. Trudno zatem uznać, by ten sędzia nie miał już wyrobionego zdania w sprawie, o której miał rozstrzygać. To oznacza naruszenie zasady niezawisłości sądu.

Trybunał stwierdził zatem naruszenie artykułu 6 § 3 lit. c w powiązaniu z artykułem 6 § 1 Konwencji.

Uznał, że w tej sprawie skarżący z całą pewnością poniósł szkodę moralną. Przyznał skarżącemu łączną kwotę 10 tys. euro bez wyszczególniania części składowych zadośćuczynienia.

Ta sprawa przyczyniła się do znowelizowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, aczkolwiek nie wydaje się, że problem został całkowicie rozwiązany.

4. Sprawa Grabowski przeciwko Polsce (skarga nr 57722/12 z 2015 r.)

Skarżący 17-letni G. został zatrzymany pod zarzutem dokonania 3-krotnego rabunku. Decyzją sądu rodzinnego został umieszczony w schronisku dla nieletnich na trzy miesiące, na czas trwania postępowania wyjaśniającego. Dokonał poważnych przestępstw i istniało duże prawdopodobieństwo, że będzie umieszczony w zakładzie poprawczym. Tuż przed upływem trzech miesięcy sędzia rodzinny rozpoczął postępowanie w trybie poprawczym. Nie wydał nowego postanowienia o przedłużeniu pobytu, ale też nie zwolnił nieletniego ze schroniska. Z kolei adwokat nieletniego tuż po upływie trzech miesięcy wniósł do sądu o zarządzenie natychmiastowego zwolnienia skarżącego. Wskazał on, że okres trzech miesięcy minął i nie wydano postanowienia o przedłużeniu pobytu w schronisku. Zgodnie z prawem postanowienie o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku może zostać wydane po uprzednim zawiadomieniu stron i obrońcy nieletniego o terminie posiedzenia, na którym ma zapaść rozstrzygnięcie. W sekretariacie sądu obrońca skarżącego otrzymał informację, że w praktyce takie postanowienia nie są wydawane, oraz, że wystarczające jest wydanie przez sąd postanowienia o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym.

Obrońca skarżącego wyraził sprzeciw wobec takiej praktyki. Sąd oddalił wniosek skarżącego o zwolnienie ze schroniska dla nieletnich.

Nieletni przebywał w schronisku do czasu wydania orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie poprawczym w związku z popełnieniem zarzucanych czynów. Jednakże na okres próby sąd zawiesił zakład poprawczy i nieletni opuścił schronisko.

Skarżący zarzucił naruszenie art. 5.1 lit. d. Po upływie trzech miesięcy pobytu w schronisku, przebywał w nim nielegalnie, gdyż nie było postanowienia sądu o przedłużeniu pobytu, a obrońca nieletniego nie mógł złożyć zażalenia (naruszenie art. 5.4 Konwencji).

Trybunał stwierdził, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie spełnia kryterium „jakości prawa” w rozumieniu art. 5 ust.1 Konwencji z powodu braku precyzyjnych przepisów, nakładających na sądy rodzinne obowiązek wydania postanowienia o przedłużeniu pobytu w schronisku dla nieletnich w przypadku przyjęcia sprawy do rozpoznania w postępowaniu poprawczym oraz w sytuacji, gdy wcześniejsze postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich utraciło moc. Brak tychże przepisów u.p.n. pozwolił na rozwinięcie praktyki, zgodnie z którą przedłużenie pobytu w schronisku dla nieletnich było możliwe bez odpowiedniego orzeczenia sądu.

Trybunał uznał, że pozbawienie skarżącego wolności nie było „zgodne z prawem” w rozumieniu art. 5 ust.1 Konwencji. Po utracie mocy początkowego postanowienia sądu przebywał on „nielegalnie” w schronisku przez okres 5 miesięcy i 2 dni.

Trybunał uznał też, że skarżący nie dysponował odpowiednim środkiem odwoławczym, umożliwiającym kontrolę legalności pozbawienia wolności, co stanowi naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji.

Skarżący domagał się odszkodowania w wysokości 5 tys. euro za doznaną szkodę niemajątkową w związku z nielegalnym pozbawieniem go wolności. Trybunał w całości uznał roszczenie skarżącego.

Problemy wykryte w tej sprawie mają charakter systemowy i wymagają nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, aby wyeliminować powszechnie stosowane złe praktyki. Trybunał powołał się na opinię przyjaciela sądu (*amicus curiae*) przygotowaną do tej sprawy przez Helsińską Fundację Praw Człowieka⁹.

5. Sprawa I.P. przeciwko Bułgarii (skarga nr 72936/14 z 2017 r.)

Skarżący 15-letni I.P. uciekł z domu. Po dwóch tygodniach został zatrzymany przez policję i umieszczony w placówce dla nieletnich podległej Ministerstwu Spraw Wewnętrznych na czas decyzji sądu o umieszczeniu go w zakładzie poprawczym. Przez 30 dni przebywał w instytucji zamkniętej pełniąc funkcję aresztu dla nieletnich (kraty w oknach, drzwi zamykane na klucz). Był pozbawiony edukacji, dostępu do pomocy prawnej. Nie miał możliwości złożenia zażalenia w sprawie legalności pozbawienia go wolności.

Skarga do Trybunału dotyczyła art. 5.4 Konwencji.

Trybunał uznał, że nieletni był pozbawiony wolności bez możliwości odwołania się od decyzji. Skarżący otrzymał zadośćuczynienie w wysokości 3 tys. euro i zwrot kosztów postępowania.

Trybunał zwrócił też uwagę na konieczność nowelizacji ustawy dotyczącej nieletnich, która pochodzi z 1958 r. Bułgarski Komitet Helsiński od dawna apelował do rządu o dostosowanie prawa nieletnich do obowiązujących w Europie standardów.

W tej sprawie warto odnotować, iż I.P. nie popełnił przestępstwa. Uciekł z domu, jak twierdził że przez swojego ojczyma. Wymagał zatem wyłącznie opieki, a nie izolacji.

⁹ trybunal.gov.pl/.../Sprawa_Grabowski_przeciwko_Polsce__skarga_nr_57722_12_...

6. Sprawa Dushka przeciwko Ukrainie (skarga nr 2970/04 z 2011 r.)

Skarżący 17-letni D. został zatrzymany na ulicy przez dwóch policjantów w cywilnych ubraniach. Zdaniem skarżącego policjanci użyli siły. Zdaniem policjantów zaprosili go na przesłuchanie, a on próbował uciec. Oskarżono go o udział w napadzie rabunkowym. Zastosowano wobec niego areszt, z którego został zwolniony, bo był nieletni. Zdążył jednak w czasie przesłuchania przyznać się do winy, bez obecności adwokata czy rodziców. Po zwolnieniu z aresztu odwołał swoje zeznania. Twierdził, że zostały wymuszone przez policjantów, którzy bili go i straszili. Sąd prowadził postępowanie w sprawie rozboju. Nieletni składał skargi na złe traktowanie, których w istocie nie uznano i nie badano, choć z obdukcji lekarskiej wynikało, że skarżący miał liczne siniaki i otarcia. Po zwolnieniu z aresztu był w szpitalu z powodu choroby nerek. Miał depresję. W trakcie trwania postępowania przed Trybunałem popełnił samobójstwo. W jego imieniu sprawę kontynuowała matka.

Skarżący zarzucił naruszenie art. 3 i art 13 Konwencji tj. złe traktowanie przez policjantów, wymuszenie przyznania się do winy i brak dochodzenia w tej sprawie.

Trybunał uznał, że okoliczności sprawy (nielegalne zatrzymanie nieletniego, przesłuchiwanie bez obecności adwokata czy opiekuna prawnego, wymuszenie zeznań i brak rzetelnego postępowania w sprawie zarzutu złego traktowania) wskazują na prawdopodobieństwo, iż złe traktowanie miało miejsce. Trybunał podkreśla, że, jeżeli dana osoba skarży się na naruszenie art. 3 Konwencji, to obowiązkiem państwa jest przeprowadzenie skutecznego, wnikliwego dochodzenia z badaniem wszystkich okoliczności sprawy, co w tym konkretnym przypadku nie miało miejsca, choć postępowanie trwało 3 lata.

Skarżący, a potem w jego imieniu matka, domagał się 800 tys. euro, dla matki 150 tys. euro. Trybunał przyznał 18 tys. euro jako zadośćuczynienie za szkody moralne wypłacone na rzecz matki oraz pokrycie kosztów postępowania.

7. Ichin i in. przeciwko Ukrainie (skarga nr 28189/04 z 2011 r.)

Skarżący 12- i 13-letni chłopcy zostali przesłuchani przez policję w związku z podejrzeniem kradzieży rzeczy ze stołówki szkolnej. Przyznali się i oddali część rzeczy. Obaj pochodzili z ubogich rodzin. Zostali umieszczeni w ośrodku dla nieletnich bez możliwości odwołania się od decyzji.

Matki chłopców składały skargi na złe traktowanie ich synów przez personel ośrodka. Jedna dostała odpowiedź, że nie ma podstaw wszczynania postępowania przeciwko personelowi, druga nie dostała odpowiedzi w ogóle. Następnie, sąd badając materiał dotyczący środków wychowawczych stosowanych wobec chłopców zdecydował o ograniczeniu kar wobec nich.

Skarżący zarzucili, że byli pozbawieni wolności nielegalnie, nie prowadzono przeciwko nim sprawy karnej, bo nie podlegali odpowiedzialności karnej, którą w przepisach ustalono na 14 lat (art. 5 Konwencji); że nie mieli dostępu do adwokata i nie mogli przygotować obrony (art. 6 Konwencji).

Trybunał stwierdził, iż doszło do naruszenia art. 5.1 Konwencji, gdyż pozbawienie małoletnich wolności nie mieściło się w przewidzianych Konwencją kryteriach.

Byli pozbawieni wolności w sposób arbitralny. Trybunał podkreślił, że w przypadku pozbawienia wolności szczególnie ważne jest, aby prawo krajowe było czytelne, precyzyjnie określiło wyjątki, w których może do tego dojść. Wyjątki te muszą być zgodne z przewidzianymi w Konwencji, a ich interpretacja nie może być poszerzona.

Skarżący otrzymali po 6 tys. euro jako zadośćuczynienie oraz zwrot wydatków poniesionych na postępowanie po 1,5 euro. Matki chłopców również wnosiły o zadośćuczynienie. Ich roszczeń Trybunał nie uznał.

8. Bouyid przeciwko Belgii (skarga nr 23380/09 z 2015 r.)

Skarżący dwaj bracia, w tym jeden nieletni, zostali zatrzymani przez policjantów i spoliczkowani. Protestowali przeciwko zatrzymaniu. Jeden z nich odmówił pokazania dokumentu tożsamości i chciał, żeby policjant pierwszy wylegitymował się. Zrobili obdukcje, z których wynikało, że mieli ślady uderzenia w twarz i złożyli skargę na zachowanie policjantów. W wyniku prowadzonych śledztw ustalono, że nie było wystarczających dowodów przeciwko policjantom.

Skarżący twierdzili, że ich rodzina od dawna była nękana przez policjantów.

Złożyli skargę do Trybunału, z powołaniem się na art. 3, art. 6 ust. 1 i art. 13 Konwencji. Zarzucili, że każdy z nich został uderzony w twarz przez policjanta. Twierdzili, że byli traktowani w sposób poniżający, a poza tym śledztwo w związku z ich zarzutami było nieskuteczne, stronnictwo i nadmiernie długie (trwało ponad 4,5 roku).

Izba (Sekcja V) Trybunału w 2013 r. orzekła, że nie doszło do naruszenia. Skarżący wnieśli o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie.

Sprawa trafiła do Wielkiej Izby, która: podkreśliła, że: *art. 3 Konwencji obejmuje jedną z najbardziej podstawowych wartości społeczeństw demokratycznych. Zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania jest wartością cywilizacji blisko wiążącą się z poszanowaniem ludzkiej godności. Trybunał przypomniał m.in., że jeśli o wydarzeniach wchodzących w grę całkowicie albo w szerokim zakresie wiedzą wyłącznie władze, jak w przypadku osób pozostających pod ich kontrolą w areszcie, pojawiają się silne domniemania faktyczne związane z obrażeniami, do których doszło w tym okresie. Na rząd przenosi się więc ciężar dowodu i musi on przedstawić zadowalające i przekonujące wyjaśnienie ich powstania w postaci dowodu wskazującego na istnienie faktów rodzących wątpliwości co do wersji wydarzeń opisaną przez pokrzywdzonego. Przy braku takiego wyjaśnienia Trybunał jest uprawniony do wyciągnięcia z tego faktu wniosków, które mogą być niekorzystne dla rządu. Jest to usprawiedliwione tym, że osoby pozbawione wolności są bezbronne, a władze mają obowiązek je chronić¹⁰.*

To niezwykle ważny wywód w kontekście relacji zatrzymany – policjant, zwłaszcza w przypadku zatrzymanego nieletniego. Trybunał powołał się też na opinię Komitetu ds. tortur (CPT), z której wynika, że nieletni nierzadko padają ofiarą przemocy stosowanej

¹⁰ Opracowanie M.A. Nowicki, <http://www.hfhr.pl/publikacje/omowienie-orzeczen-etpacz/>.

przez funkcjonariuszy policji¹¹. Przywołał także przepisy Europejskiego Kodeksu Etyki Zawodowej Policji, z których wynika nakaz szczególnego traktowania małoletnich¹².

Wielka Izba po wnikliwym rozpatrzeniu sprawy uznała, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji, w kontekście naruszenia godności oraz poniżającego traktowania.

Skarżący otrzymali zadośćuczynienie w wysokości po 5 tys. euro każdy i zwrot poniesionych kosztów (10 tys. euro).

Podsumowanie

Wydaje się, że każdy system postępowania z nieletnimi powinien być wnikliwie przeanalizowany w kontekście gwarancji procesowych dla nieletnich. Przytoczone przykłady pokazują, jak stereotypowo podchodzi się do nieletniego. Teoretycznie ze względu na wiek ma być traktowany szczególnie. W praktyce bywa, że jest pozbawiony wielu praw, które mają dorośli. Przytoczone sprawy pokazują, jak małą wagę przykładają się do informowania nieletnich o ich prawach, jak ogranicza się im dostęp do obrońcy, jak wymusza zeznania i pozbawia wolności nie zawsze legalnie. Dorośli nierzadko traktują prawa dziecka, zwłaszcza proceduralne, fasadowo, deklaratywnie. Dziecko/nieletni w relacji z dorosłym/przedstawicielem władzy ma małe szanse udowodnienia swojej racji. Jego skarga przeciwko dorosłemu, jeżeli odważy się ją złożyć, rzadko będzie potraktowana wystarczająco poważnie, zgodnie z jakąś jasną, rzetelną procedurą.

W przytoczonych sprawach nieletni, a w istocie ich obrońcy, wykazali się i determinacją w dochodzeniu praw klientów. W codziennej praktyce niestety tak nie jest, co pokazują np. raporty HFPC¹³. Dostęp do bezpłatnej i profesjonalnej pomocy prawnej dla nieletnich to też ważna kwestia systemowa, która powinna być przewidziana w ustawie.

¹¹ W dokumencie zatytułowanym „CPT Standards” (CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015), Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (CPT) stwierdza, co następuje:

[...] *Niestety, celowe znęcanie się nad nieletnimi przez funkcjonariuszy organów ścigania w żaden sposób nie zostało zwalczane i pozostaje poważnym problemem w wielu krajach europejskich. Delegacje CPT nadal otrzymują wiarygodne podejrzenia maltretowania nieletnich. Zarzuty dotyczą często kopnięć, klapsów, uderzenia pięścią lub ciosów pałkami w chwili zatrzymania (nawet po tym, jak podejrzani nieletni zostali poddani kontroli), podczas transportu lub późniejszych przesłuchaniach w placówce ścigania. To również nie jest niczym niezwykłym dla nieletnich, że stają się ofiarami gróźb, wywisk (w tym o charakterze rasistowskim), będąc w rękach organów ścigania [...]*

¹² Trybunał podkreśla, że ważne jest dla funkcjonariuszy organów ścigania, którzy mają kontakt z małoletnim w wykonywaniu swoich obowiązków, aby uwzględniać wrażliwość nieodłączną dla ich młodego wieku (Europejski Kodeks Etyki Zawodowej Policji, § 44). Zachowanie policji wobec małoletnich może być niezgodne z wymogami art. 3 Konwencji po prostu dlatego, że dotyczy małoletnich, podczas gdy mogłoby być uznane za dopuszczalne w przypadku osób dorosłych. Dlatego funkcjonariusze organów ścigania muszą wykazać większą czujność i samokontrolę, gdy mają do czynienia z małoletnimi.

¹³ <http://www.hfhr.pl/en/publication/my-lawyer-my-rights/>; dr Wojciech Jasiński i adw. Artur Pietryka Rzetelność postępowania w sprawach nieletnich – wyniki badań aktowych przeprowadzonych na zlecenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w ramach projektu „Children Deprived of Liberty: Between Legacy and Reform”.

Każdy europejski system postępowania z nieletnimi, niezależnie od tego, czy będzie miał charakter opiekuńczy czy karny, winien zatem uwzględniać szczegółowe standardy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, a orzecznictwo ETPC można traktować jak dobre wskazówki i wytyczne pomagające w interpretacji konwencyjnych zasad.

Bibliografia

Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPC).

<http://www.hfhr.pl/en/publication/my-lawyer-my-rights/>.

Nowicki, M.A., <http://www.hfhr.pl/publikacje/omowienie-orzeczen-etpcz/>.

CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN JUVENILE CASES. SELECTED CASES

Abstract

The right to a fair trial, rules on deprivation of liberty are important standards in the entire procedure of dealing with juveniles, from detention to the end of court proceedings. The judgments of the European Court of Human Rights cited in the article illustrate what are the problems with complying with this standard in practice in several European countries, including Poland. It seems that one of the reasons may be declarative, apparent treatment of the rights of child/juvenile, especially when it concerns procedural rights. Teaching a young person respect for the law and responsibility for his behaviour requires subjective treatment so that he can feel, on his own example, the operation of a system based on clear, predictable, understandable rules.

Keywords: juveniles, procedural rights, ECHR judgements